

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ТВОРЧОСТІ Г. ВАЩЕНКА

На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема відродження духовності і системи морально-етичних цінностей залишається актуальною. Вже стало зрозумілим, що система цінностей сучасного молодого покоління повинна спиратися на такий світогляд, в основі якого були б духовні й моральні орієнтири.

У контексті досліджень шляхів розвитку морального виховання особистості важливого значення набуває вивчення спадщини Григорія Григоровича Ващенка (1878–1967) – видатного українського педагога, одного з творців української освітньо-виховної системи, борця за волю і щастя свого народу. Великий творчий доробок педагога містить різноаспектні педагогічні праці, які завжди наповнені глибоким інтелектуальним змістом, пройняті важливими питаннями морального виховання особистості, що свідчить про його непересічну роль в історії української педагогічної думки. Зважаючи на процес розвитку української демократичної педагогіки ХХ століття, можемо з упевненістю стверджувати, що творчість Г. Ващенка вписується в її контекст і в її історію цілком органічно, а самого педагога маємо цілковите право трактувати як одного з найяскравіших і найфундаментальніших її представників.

Перу Григорія Ващенка належать понад 50 робіт, значна частина яких присвячена питанням виховання української молоді. Серед них: “Виховний ідеал”, “Виховна роль мистецтва”, “Виховання волі і характеру” та ін. Роботи професора наскрізно пронизані ідеєю формування виховного ідеалу як мети виховного процесу, в основу якого він поклав загальнолюдські та національні цінності, моральні закони, що витримали іспит історії, найбільше відповідають психології народу та його призначенню, увійшли у психіку народних мас, відбиті в народній творчості і творах кращих митців і письменників, що стали духовними провідниками свого народу. Виховний ідеал, за Г. Ващенком, “твориться віками і по традиції переходить від старших поколінь до молодших, що його доповнюють і удосконалюють” [2, с. 101]. Педагог обстоював виховання вільної, розкутої людини, яка б керувалася внутрішнім моральним імперативом і відповідальністю за свої акти перед Богом і народом [4, с. 555], переконував, що виховний ідеал як образ ідеальної людини має бути заснований на християнській моралі та українській духовності, важливу роль в утвердженні моральних якостей відводив релігійному вихованню і церкві [6, с. 546].

Голова Всеукраїнського педагогічного товариства ім. Григорія Ващенка Анатолій Погрібний констатує: “головна заслуга цього

педагога полягає в обґрунтуванні ним педагогічно-виховної системи, яка відповідає ментальності, історичній місії, потребам державного будівництва українського народу” [5, с. 5]. Ну думку Г. Ващенка, в основу відносин між людьми має бути покладена не конкуренція і нещадна боротьба, а пошана людської гідності й висока християнська мораль. Педагог з боєм говорить про вже складений у суспільстві такий спосіб взаємин, що ґрунтується на нехтуванні повагою до гідності іншої людини, тотальному зневажанні один одним, прагненні в будь-який спосіб досягти визнання і слави: “зламати слово, підступно досягти мети, – для багатьох сучасних політиків, комерсантів, підприємців перестало бути чимсь ганебним, а навпаки, стало ледь не причиною задоволення. В підступному вчинкові, що досягає мети, сучасна людина в багатьох випадках вбачає вияв розуму, переваги над іншим. І така людина, що її б не терпіло б між собою середньовічне суспільство, часто користується пошаною серед сучасного суспільства” [7].

Своє бачення виховного ідеалу як національно-соціального феномену професор Г. Ващенко розкрив у книзі “Виховний ідеал” [2]. Моральне виховання особистості, на його думку, завжди має бути національним за характером і зумовленим певними історичними реаліями. Воно має формувати у молоді ціннісні орієнтири відповідно до національних традицій і характеру та глибокої релігійності. Педагогічне кредо педагога зосереджене в тезі, згідно з якою головним для українця є “служба Богові й Батьківщині”. На думку Г. Ващенка, “з моральним вихованням міцно пов’язане виховання мови і характеру, ...одна із важливих рис вольової людини – це стриманість, уміння володіти собою, не піддаватися випадковим емоціям і афектам” [2, с. 186].

Педагог прагнув виховати молодь свідомою своєї високої мети. Таку мету він вбачав у праці людини на благо і щастя Батьківщини, до яких треба йти дорогою християнства. Здрібнілі цілі не ведуть ні до добра Вітчизни, ні до власного щастя. “Історія показала, – писав він – що тривка мораль може бути побудована лише на релігійних засадах”. Лише така мораль не знає компромісів і має абсолютний характер. Головним інститутом морального виховання педагог вважав родину і покладав велику надію на молодь, виховану в українській родинній атмосфері.

У праці “Виховання волі і характеру” [1] професор ревно засуджував прояви насилля у ході виховного процесу: “вихователь не має морального права насильно ламати особистість вихованця, ігноруючи його психічні властивості. Та, по суті, таке ламання може дати лише жалюгідні наслідки. Коли вихованець учиться лише з наказу, без усякого зацікавлення, коли мотивом, що спонукує його до навчання, є лише страх перед карою або низькою оцінкою, знання з великим трудом засвоюються ним, вони не стають органічною частиною його “я” і тому скоро забуваються, як щось непотрібне, ззовні накинуте. Тим більше не можна побудувати на ґрунті насильства виховання морального і релігійного” [7].

Головними елементами успішного морального виховання особистості за Г. Ващенком є: ідеалістичне світосприймання, християнська мораль як основа родини і здорового суспільства, високий рівень педагогічних наук та високотехнічне видання педагогічних творів, шкільних підручників і літератури для молоді. Функціонування цих елементів у комплексі дає змогу досягти мети морального виховання – оволодіння вихованцями моральною культурою, формування моральної свідомості особистості, розвитку моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок відповідної суспільної і соціальної поведінки, а також допомагає розв'язати одне із завдань, сформульованих педагогом перед український народом, “піднести на високий рівень свою духовну культуру, освіту, науку й мистецтво, стати врівень з передовими народами Європи й Америки” [2, с. 163].

У сфері морально-етичної самореалізації людини Г. Ващенко визначає п'ять груп цінностей:

1) абсолютні вічні цінності, які мають універсальне значення (доброта, чесність, любов, справедливість, гідність, мудрість, свобода, правда тощо);

2) національні інтереси (культурно-історичні традиції, потреба в забезпеченні безпеки держави, економічні і геополітичні відносини);

3) громадські цінності (захист прав і свобод громадян);

4) сімейні цінності;

5) цінності особистого життя.

До найважливіших цінностей професор відносить:

– моральність (сфера вселюдського життя);

– патріотизм (сфера національного життя)

– громадянськість, демократизм (сфера цивільних стосунків);

– родинність (сфера стосунків між членами сім'ї);

– характерність (сфера індивідуального життя);

– природосвідомість (сфера ставлення людини до власної природи і довкілля).

Ці моральні цінності Г. Ващенко виводить з християнської віри і релігії. Така спільність, за переконанням педагога, веде людину до виконання подвійної високої мети: служіння Богові й своїй нації. Причому служіння Богові професор стверджує як служіння абсолютній правді, красі, справедливості й любові, а нації – як реальній земній спільноті, в якій ці абсолютні вартості мають знайти своє втілення.

З педагогічної спадщини Г. Ващенка стає очевидним той факт, що широка обізнаність із досягненнями світової педагогічної думки, заглибленість у дослідження етнотрадицій та етнопсихологічних особливостей українців дали йому змогу продовжити й розвинути вітчизняну педагогічну традицію, розробити і втілити в життя власну освітньо-виховну систему. Педагогічний світогляд Г. Ващенка щодо морального виховання особистості ґрунтується на християнській

стратегії виховання, а пріоритетною рисою його педагогічної творчості є орієнтація на духовне життя людини і на відродження моральності. Значущість цього педагога полягає у тому, що він, як ніхто інший у ХХ ст., увібрав у себе багатотікову українську педагогіку, оберігав її і розвивав далі. Творчість Г. Ващенка ще чекає свого глибинного і системного вивчення, а потреба в ній зростатиме залежно від темпів нашого подальшого духовного, національного і демократичного поступу.

Список використаної літератури

1. *Ващенко Г. Г.* Виховання волі і характеру: підручник для педагогів / Григорій Григорович Ващенко. – К. : Школяр, 1999. – 385 с.
2. *Ващенко Г. Г.* Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків / Григорій Григорович Ващенко. – 3-тє вид. – Том І. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
3. *Вишневський О.* Педагогічні етюди. Аналітичні матеріали, концепції, публіцистика, інтерв'ю / Омелян Вишневський. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2007. – 208 с.
4. *Волкова Н. П.* Педагогіка : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – 4-тє вид., стереотип. – К. : Академвидав, 2012. – 616 с.
5. *Погрібний А.* Педагогічні концепції видатного вченого-державника / Анатолій Погрібний // Освіта України. – 2003. – № 28–29 (15 квітня). – С. 4–5.
6. *Фіцула М. М.* Педагогіка : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – 3-тє вид., стер. – К. : Академвидав, 2009. – 560 с.
7. Цитати з творів Г. Ващенка [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.dnrb.gov.ua/id/538/?PHPSESSID=0e8a2db3a51ce32d7d3fa9ff8f4762c8>.